

17. března 1921

(Členění člověka na soustavu nervově-smyslovou, rytmickou soustavu citění a soustavu výměny látek-volní podle vyličení v knize „O duševních záhadách“ (Von Seelenrätseln). Vnitřní podstata vidění, pohybu paží a chůze vzhledem ke třem prostorovým dimenzím.)

**Druhá přednáška
GA 324**

Rudolf Steiner

Už včera, v úvodní přednášce jsem poukázal na to, že z úvahy o přechodu lidského poznání od obvyklého empirického poznání vnějšího světa k matematickému poznání vyplývá první etapa oné cesty, která pak sledována dál, vede k tomu, abychom pochopili a uznali také duchovně-vědeckou metodu, jak je zde míněna. V těchto přednáškách tedy bude mojí snahou duchovně-vědeckou metodu charakterizovat a obhájit její vědecké poslání. Toho lze v podstatě dosáhnout teprve následně, po tom, co vyložím v těchto sedmi přednáškách.

Dnes bych se chtěl ještě vrátit a poněkud přesněji probrat první etapou poznání, empiricky obrazné pozorování. Chtěl bych vám přednést úvahu, jak se tato první etapa ještě i dnes tu a tam objevuje ve vědeckém myšlení zcela samostatně, byť jen v jakýchsi fragmentech. Úhrnem dnes už vlastně neexistuje (neexistuje samostatně, bez matematizování). A protože úhrnem již neexistuje, není pro nás snadněji porozumět jako vědě bez matematiky. Proto pro nás není snadné porozumět ani její proměnu v matematizující vědu, její metodické proniknutí matematikou. Tím méně je pak snadné s porozuměním postoupit od této proměny k další proměně, to je k proměně abstraktně matematického pronikání empiricky pozorovaného, v duchovně-vědecké pronikání plnou duchovní skutečností, které na to matematické zcela věcně navazuje.

Nyní, jak jsem už naznačil, se tedy pokusím dospět metodicky stupňovitě naší úvahou ke třetí etapě.

K tomu dnes vyjdeme z úvahy o člověku, jak v nazírání, na rozdíl od pozorování vnějšího světa, prožívá sám sebe. Z přednášek, které jsem tu měl, nebo alespoň ze seminárních referátů, nebo z četby mé knihy „O duševních záhadách“ (Von Seelenrätseln), vám může být známo, že k úplné a postačující úvaze o člověku dochází nahlédnutím, jak se celková lidská organizace pro pozorovatele rozpadá ve tři zřetelně od sebe odlišené články. Jistěže máme stále co činit s jednotným člověkem, ale tento jednotný člověk se jeví jako velmi složitý organismus, jenž je duchovní vědě znám v rozčlenění, chtěl bych říci, na tři dílčí organizace. Tyto tři dílčí organizace projevují na jedné straně určitou samostatnost tím, co v nich spočívá, na druhé straně však svým spolupůsobením vytvářejí celek, uskutečňují konkrétní jednotu lidské organizace.

V rozčlenění na tři dílčí organizace máme v prvé řadě co dělat s člověkem nervově smyslovým, jak jsem ho nazval v knize „O duševních záhadách“. Tento článek lidské organizace má svůj nejpřiměřenější výraz v lidské hlavě, odtud se rozprostírá do ostatní lidské organizace. Ač tento článek proniká celou lidskou organizací, přece musíme mít stále na vědomí, že představuje samostatnou existenci. Můžeme tedy od ostatní lidské organizace naprosto přesně odlišit nervově-smyslového člověka, odlišit vše, co nám zprostředkovává život představ. V dalším o tom budeme ještě mluvit. Lidmi s představami jsme tím, že si dokážeme sjednat život představ prostřednictvím orgánu, jenž se vine od vnějších smyslů k vnitřní nervové soustavě.

Ač to nedůsledný psychologický způsob pozorování nejnovější doby zcela přehlídí, přece s tímto nervovým systémem přímo nesouvisí náš citový život, resp. nesouvisí tímž způsobem, jako náš život představ. Citový život na nervově smyslovou soustavu bezprostředně nenavazuje, ale navazuje na ni prostřednictvím rytmické soustavy.

Citový život bezprostředně souvisí s tím, co v lidské organizaci můžeme nazvat rytmická soustava, která se vyžívá zejména v dýchání, v tepu a v krevním oběhu. Iluze, že náš citový život jako součást duševního života souvisí přímo s nervově-smyslovou soustavou, je dána tím, že vše, co se v nás citově odehrává, doprovázíme vždy nějakými představami. Tak, jako je náš citový život neustále provázen představami, tak je naše rytmická soustava, která se rovněž rozprostírá přes celý organismus, organicky propojena s naší nervově-smyslovou soustavou. Mezi rytmickou soustavou a nervově-smyslovou soustavou je v našem těle podobný vztah, jako je v naší duši vztah mezi životem citů a životem představ. Proto se náš citový život nepřímo vyjadřuje také skrze nervově-smyslovou soustavu. Teprve náš tělesný organismus nám umožňuje prožívat citění, jehož tělesným nástrojem je rytmická soustava, která zpětně působí také na soustavu nervově-smyslovou. Odtud zdání, že náš citový život bezprostředně souvisí také s nervově-smyslovou soustavou. V knize „O duševních záhadách“ jsem zvláště upozornil na to, jak snadno můžeme přijít na charakterizovaný vztah mezi nervovou a rytmickou soustavou, například při studiu toho, co se děje v člověku při vnímání hudby.

Kromě již uvedených dvou soustav, soustavy nervově-smyslové, prostředkující život představ, a soustavy rytmické, která prostředkuje citový život, máme ještě třetí soustavu, soustavu výměny látek. Soustava výměny látek bezprostředně souvisí s duševním životem našeho chťení. Studium souvislosti chťení s organismem výměny látek odpovídá realitě jen tehdy, pokud každý obrat ve výměně látek pojmáme jako uskutečnění volního aktu, popřípadě volního impulzu. Každý obrat ve výměně látek probíhá buď vědomě nebo nevědomě jako fyzické naplnění aktu či impulzu vůle. A protože s výměnou látek souvisejí také naše pohyby, souvisí s naší duševně volní činností také naše tělesná pohyblivost. Uskutečňujeme-li nějaký pohyb v prostoru, je to, chtěl bych říci, vlastně naše nejprimitivnější volní činnost. Použijeme-li tu goethovského výrazu, pak můžeme říci, že při pra-fenomenální činnosti vůle je to právě obrat ve výměně látek, co je v nás základem pohybu, který je jako takový fyzickým výrazem pro duševní stránku volní činnosti. (poznámka překladatele: Srovnej kapitolu „Pra-fenomen“ v „Úvodu ke Goethovým přírodovědeckým spisům.“)

Tím pak, že svou volní činnost doprovázíme představami, tím i tato volní činnost nepřímo souvisí se soustavou nervově-smyslovou.

Takto je možné, chci to říci nejdříve jen jako přípravu, pozorovat duševní i fyzický život člověka v jakémsi členění na tři samostatné duševní a organické články.

V uvedených třech soustavách, v soustavě nervově-smyslové, soustavě rytmické a soustavě výměny látek se beze zbytku vyčerpává celý lidský organismus, pokud jde o jeho funkce. Dnes pak si chceme z určitého hlediska ověřit, jak se tyto tři články lidského duševního a fyzického organismu chovají v průběhu našeho pozorování.

Nejdříve však bych tu chtěl přednést úvahu, jak vlastně nazíráme dimenzionalitu prostom. Musíme se konečně už jednou zabývat, chtěl bych říci, takovými podrobnostmi, neboť právě tyto přednášky chťejí přispět k tomu, abychom zde duchovně-vědeckou metodou upřesnili obvyklé vědecké úvahy.

Uvažujme tedy nejdříve o tom, co jsem nazval nervově-smyslový organismus, který, jak jsem už řekl, je obsažen především v organizaci hlavy. Z této organizace hlavy, která v podstatě obsahuje člověka nervově-smyslového, se nervově-smyslový život protahuje přes ostatní organismus, který při tom jaksi napouští. Mohli bychom říci, pokud nebereme úvahy o člověku jen povrchně, že hlava svou nervovou soustavou pokračuje skrze celého člověka. Co například znamená, když uvnitř smyslové organizace rozprostřeme přes celý organismus počíteček tepla? Neznamená to nic jiného, než že ona organizace, pro

kerou jsou nej důležitější části smyslového života uloženy především v hlavě, se v případě tepelného počítka rozšiřuje na celý lidský organismus. To také znamená, že ve vztahu k tomuto zvláštnímu počítku tepla je celý člověk hlavou.

Podívejte, právě takové výklady mi dnes lidé mají mimořádně za zlé. Natolik si totiž zvykli na povrchní způsoby pozorování, že mají za nutné, mluví-li se o třech člancích lidského organismu, stavět je v prostom vedle sebe, jako by byly něčím zcela odděleným. Jeden profesor anatomie si natolik liboval v takovém úsilí o prostorové oddělování, že doslova řekl: „Anthroposofie dělí člověka na soustavu hlavy, hrudi a břicha “ (poznámka překladatele: Šlo o prof Dr. Hugo Fucha - viz Johan- nes Walter Stein „Zpráva o pořádání přednášek v Göttingách“ v časopise „Dreigliederung des sozialen Organismus,“ 2. roč. č. 5. srpen 1920.)

Jak je patrné, takovými věcmi lze anthroposofii postihnout zcela nevěcně. O to zde přece nejde. Jde o to, přistoupit k těmto otázkám skutečně věcně a učit se poznávat, že věci ve skutečnosti nejsou od sebe prostorově tak odděleny, jak si to dnes lidé namnoze diletantsky představují. Věci do sebe zasahují, prolínají se atp. Obzvláště takového spolupůsobení musíme dbát, chceme-li například správně porozumět vzájemnému působení tří článků trojčlenného sociálního organismu.

Nuže, organizace hlavy je docela jistě tou organizací, která, jak to zpočátku dokazuje čistě empirická povaha věci, má nejvíce co činit s poznáním, přinejmenším s matematickým poznáním, které v člověku navazuje na obrazně empirické pozorování vnějšího světa. V souvislosti s organizací hlavy můžeme nyní čistě empiricky konstatovat, že to, co zveme dimenzionalitou, to se k nám, chtěl bych říci, staví zpočátku jen v náznaku.

Oč se tu konkrétně jedná, to nejlépe nahlédneme, podíváme-li se na příslušné tři činnosti člověka:

První činnost bych chtěl nazvat totální zrakový akt, jímž je vidění, to je pozorování vnějšího světa očima. Jak ještě uvidíte, skutečně tu jde o totální zrakový akt, totiž o pozorování vnějších objektů dvojicí našich očí.

Druhá činnost souvisí s pažemi a ostatními články lidských rukou. Ruce, upevněné na trupu, souvisí, v určitém smyslu, zcela se soustavou končetin. Přesto mají určitý vnitřní vztah také k rytmické soustavě. Svým zvláštním nasazením v blízkosti rytmické soustavy jsou životní funkce rytmické soustavy jaksí přetvářeny. Jako součást soustavy končetin jsou tedy současně přizpůsobeny také onomu organickému životu, který můžeme nazvat rytmický. A protože máme paže a ruce zavěšeny na těle jaksí zvenčí, můžeme si na nich objasnit mnohé, co si na člancích rytmické soustavy, které jsou skryty uvnitř, tak snadno osvětlit nemůžeme. Mějme tedy na paměti, že v pažích a rukou máme končetiny, které jsou, chtěl bych říci, pro své zvláštní umístění v rámci lidského organismu, příslušnými životními funkcemi přizpůsobeny rytmičnosti, jak ji lze pozorovat na spontánním pohybu paží a rukou. Všimněte si, jak gestikulace volně pohyblivých paží a rukou vyjadřuje naše city, jak vyjadřuje to, co souvisí s rytmickou soustavou. Tímto vyjadřováním citů jsou tyto končetiny, chtěl bych říci, pozvednuty o stupeň výš, než odpovídá jejich příslušnosti k soustavě údů. Jsou sice vyvinuty jako končetiny, nejsou však postaveny do služby končetin, jak je tomu u zvířat. Přizpůsobením rytmické soustavě jsou ze služby končetin uvolněny a stávají se, chtěl bych říci, nástrojem neviditelné řeči (gestikulace) vyjadřující lidský citový život.

Třetí činnost vám chci představit jako to, co pozorujeme v lidské chůzi. Tato činnost je v nej vlastnějším smyslu činností soustavy lidských končetin.

Nuže, předvedme si již jednou skutečně vědecky před svou duší trojnost: vidění, volný pohyb paží a chůzi.

Vidění dvěma očima:

Uvažujeme-li o vidění v jeho totalitě, přijdeme na to, že viděné se zcela nezávisle na veškeré rozumové činnosti jeví nejdříve ve dvou dimenzích (plošně). Vzhledem k dimenzionalitě vám mohu viděné nakreslit na tabuli (RS kreslí) jednoduše schematicky jako dvě vzájemně kolmé souřadnice (L), představující dvě dimenze (výšku a šířku). Aby to vyhovovalo později odvozenému, obě tyto souřadnice pouze vytečkuji. Tím, že obě souřadnice pouze vytečkuji, chci naznačit také skutečnost, že si v průběhu vidění dvojrozměrnost viděného vlastně vůbec neuvědomujeme a tedy ani nebereme v úvahu.

S třetí dimenzí, kterou můžeme nazvat hloubková dimenze, či jednoduše hloubka, je tomu ovšem poněkud jinak. Tato dimenze, leží vždy ve směru našeho pohledu, protáhneme-li osu oka jako přímkou vedenou zezadu dopředu. Třetí dimenze není před naší duší hotova nezávisle na našem rozumu, jako je tomu u předchozí dvojrozměrnosti viděného. Třetí dimenzi můžeme realizovat jen svou vnitřní rozumovou činností, abychom to, co přirozeně vidíme jen plošně jako šířku a výšku, mohli doplnit o tělesnou hloubku (resp. tloušťku). Tuto jemnou rozumovou činnost ovšem rovněž nebereme na vědomí, neboť mezi našimi obvykle hrubšími tělesnými činnostmi našemu vědomí uniká. Zabýváme-li se však vědomě jemnějšími činnostmi, tu si mimo jiné můžeme také uvědomit, že hloubkovou dimenzi prožíváme jinak, než dimenzi výškovou a šířkovou. Tu již můžeme také pozorovat, jakým způsobem odhadujeme vzdálenosti, jak ve smyslu hloubkové dimenze odhadujeme vzdálenost viděného od nás. Pokud tedy plošnou dimenzionalitu viděného vědomě prohlubujeme na tělesnou dimenzionalitu, tu k přirozenému pohledu očí přistupuje ještě něco dalšího.

Lze říci, že pokud setrváváme uvnitř svého vědomí, tu nemůžeme říci, jakým způsobem v oku vzniká výšková a šířková dimenze. Výškovou a šířkovou dimenzi musíme prostě přijmout tak, jak se nám samy předkládají, jak jsou dány v našem zrakovém náhledu. Ne tak třetí hloubková dimenze. Proto zde její souřadnici kreslím perspektivně jako plnou čáru (zdánlivě jako diagonálu), čímž chci naznačit, že tato hloubková dimenze je dána jinak, je dána činností, která vplývá do vědomí, řekněme, jako činnost polovědomá.

K tomu můžeme říci: V aktu vidění jsou nám zpočátku dány dvě čistě pomyslné dimenze, dimenze výšková a šířková. Pronikneme-li akt vidění myšlenkově, dostaneme ještě hloubkovou dimenzi, která spočívá na součinnosti vědomí s určitou polovědomou rozumovou operací. Proto anatomicko-fyziologický akt totálního vidění, tedy to, co lze pokládat za vidění bez součinnosti rozumu, musíme pojímat (ak, že viděnému vlastně připisujeme pouze plochu, to je dva rozměry. Třetí rozměr vidění musíme připsat součinnosti mozku, ne však jen činnosti čtyř hrbolků, což jsou tělesné orgány, na nichž závisí náhledová součinnost očí. Pokud jde výhradně jen o hloubkovou dimenzi, musí být anatomicko-fyziologická stránka věci připsána velkému mozku, který nám prostředkuje také volní rozumové operace. Teprve nyní můžeme o hloubkové dimenzi, chtěl bych říci, uchopené již lehce vědomím, pojednávat synteticky a analyticky. Ona patří do oblasti toho, co bych chtěl nazvat vědomou součinností prostřednictvím lidské hlavy.

Nyní přejdeme od aktu vidění k jinému aktu, který vzniká součinností pohybu paží a rukou. Pronikněme nyní do elementu, který lze jen velmi obtížně uchopit vědomím. Vždy jsme si však mohli povšimnout toho, sledujeme-li náš citový život, co se projevuje v gestech uvolněných paží a rukou. V gestikulaci volných paží a rukou si můžeme povšimnout součinnosti s našimi city podobně, jako si všímáme součinnosti dvojice očí s rozumem, při uvědomování si hloubkové dimenze.

Nuže, co je vlastně tím, co našemu rozumu prostředkuje hloubkovou dimenzi?

Je to postavení levého a pravého oka. Je to vzájemné překřížení protažených os levého a pravého oka. Nakolik se toto překřížení uskuteční ve větší či menší vzdálenosti od nás samých (od našich očí),

to závisí především na rozumovém posouzení hloubkové dimenze. Součinnost očí (jejich jakoby švidrání), která je z venčí jen velmi málo patrná, je vlastním základem pro rozumové posouzení hloubkové dimenze.

Přejdeme-li nyní od součinnosti očí s rozumem k součinnosti lidských paží a rukou s citem, tu si při vynaložení určitého úsilí můžeme uvědomit, jak velmi zřetelně jsme již schopni rozlišovat v následujícím: Pohybujeme-li pažemi například v horizontálním kaihu, tu si můžeme všimnout, jak se tento krouživý pohyb paží vědomě odehrává pouze v dimenzi vpravo-vlevo, to je v dimenzi, kterou bych chtěl označit jako šířkovou.

Kdo je s to přesněji analyzovat lidský život, ten bude také vědět, že vše, co posuzujeme vzhledem k šířkové dimenzi, souvisí s pocity, které máme, když si sami sebe uvědomujeme jako člověka, který svou šířkovou dimenzi plně vyměřuje svou levou a pravou paží. Zde citově prožíváme to, co zveme souměrnost, jejíž prožívání se odehrává především v šířkové dimenzi. Souměrnost šířkové dimenze je nám tedy dána především oním citem, který nám plně zprostředkovávají naše levá a pravá paže.

Pocit naší vlastní souměrnosti je do našeho citění přenesen zejména pocitováním odpovídajících pohybů levé a pravé paže, takže v těchto pohybech paží, patřících k sobě, cítíme existenci souměrnosti. Citové uchopení šířkové dimenze se pak přenáší do života představ, v němž následně také pozorujeme souměrnost. Neměli bychom ovšem přehlédnout, že uvedené posouzení souměrností šířkové dimenze je v podstatě něčím sekundárním. Kdybychom pohlíželi na něco souměrného a neměli při tom pocit, že to odpovídá souměrnosti naší levé a pravé strany (paže), tu bychom prožívali souměrnost jen jaksi vybledle, suše, střízlivě, rozumově (abstraktně).

Ve všem tom, co nám může říci souměrnost, žije správně pouze ten, kdo tuto souměrně může také procítit. Jako lidé však můžeme procítit souměrnost jen tím, že si vždy poněkud uvědomujeme sounáležitost pohybů levé a pravé paže, případně levé a pravé ruky. O to, co zde citově prožíváme, se vlastně opírá vše, co můžeme prožívat vzhledem k šířkové dimenzi.

Prostřednictvím svých paží si však můžeme obdobně uvědomit také to, co jsme vzhledem k aktu vidění nazvali hloubkovou dimenzí. Tak jako můžeme křížit zaměřovači přímky našeho vidění, ony prodloužené osy našich očí, tak přece můžeme překřížit také naše paže. Překřížení paží je, chtěl bych říci, jakési hrubší napodobení aktu vidění. Sledováním bodu, který dostaneme překřížením paží, se můžeme velmi názorně vžívat do toho, co je vlastně hloubková dimenze.

Prožíváme-li komplexně to, co máme ve své organizaci paží, tu si musíme uvědomit, že tu nemáme k dispozici onu hotovou dvojrozměrnost, jak ji máme při aktu vidění, že tu nemáme hloubkovou dimenzi k čemu připojit. Chceme-li schematicky naznačit, co vzhledem k dimenzionalitě u organismu paží a rukou vlastně vzniká (jejich kroužením a překřížením), tu musíme plnou čarou nakreslit jen dimenzi šířkovou (kroužení paží) a hloubkovou (překřížení paží). To, co je tu jaksi nevědomě už hotovo (podobně jako je dvojrozměrnost nevědomě hotová v oku), je pouze výšková dimenze (RS vytečkovaná čára).

Když skrze svou organizaci paží provádíme své posušky, tu těmito posušky vědomě vyplňujeme plochu, danou hloubkovou a šířkovou dimenzí. Výšková dimenze zůstává v organizaci paží jaksi zcela v nevědomí, tak jako v aktu vidění zůstává v nevědomí plocha daná dimenzí výškovou a šířkovou.

Aktem vidění si tedy uvědomujeme pouze hloubkovou dimenzi (kterou překřížením paží jen napodobujeme), pohybem paží k ní připojujeme uvědomění šířkové dimenze.

Nuže, kdy vlastně vstupuje do našeho vědomí také výšková dimenze?

Výšková dimenze vstupuje do našeho vědomí aktem chůze! Po- hybujeme-li se z místa na místo, pak se vertikála výškové dimenze neustále přemísťuje. Ač je rozumové uvědomění výškové dimenze chůze velmi slabé, přece nelze přehlédnout, že právě v této polovědomé rozumové operaci spočívá možnost, vzít tuto třetí dimenzi vůbec v úvahu. Jistě, v hrubě vnímajícím vnějším vědomí sotva bereme vertikálu výškové dimenze v úvahu. Pokud však při chůzi provádíme své kroky jako akt vůle, tu s vertikálou výškové dimenze provádíme neustále vědomé změny. Můžeme tedy říci: Při chůzi je to, co se děje s výškovou dimenzí právě tak slabě vědomé, jako je při aktu vidění slabě vědomé to, co se děje s hloubkovou dimenzí.

Zkrátka, aktem vidění si uvědomujeme jen hloubkovou dimenzi, pohybem paží k ní připojujeme vědomí šířkové dimenze a chůzí připojujeme ještě vědomí výškové dimenze. Nyní si zpětným pohledem zrekapitulujme vše, co jsem tu o trojrozměrnosti řekl:

V aktu vidění, který bezprostředně náleží ke smyslově nervové organizaci hlavy, vycházíme z již hotové dvojrozměrnosti (aniž známe její původ), k níž připojujeme třetí dimenzi hloubky, kterou vědomě vytváříme sami.

V uvolněném pohybu paží a rukou, pokud dávají výraz rytmické soustavě, nikoliv soustavě výměny látek, k níž bezprostředně patří a z níž jsou jaksi uvolněny, v tomto uvolněném pohybu paží vědomě prožíváme dvě dimenze:

- dimenzi hloubkovou (překřížením paží napodobujeme akt vidění)
- dimenzi šířkovou, kterou připojujeme k hloubkové jako vědomě vytvořenou

Výšková dimenze je tu jaksi již hotová (aniž známe její původ), jako v aktu vidění výchozí dvojrozměrnost.

Teprve ve vlastním organismu končetin, bezprostředně náležejícímu soustavě výměny látek, kterému u člověka porozumíme jen studiem té látkové přeměny, která provází chůzi, teprve v této třetí soustavě orgánů chůze dospíváme k poznání všeho, co představuje třírozměrný prostor.

Chceme-li nyní schematicky nakreslit dimenzionalitu toho, co se děje prostřednictvím vlastní organizace končetin, pak musíme dimenzionalitu studovat na aktu chůze, vázaného na kosti nohou. Pak také budeme moci říci: Na aktu chůze (kroku) si rozumově uvědomujeme konání ve všech třech dimenzích (dvě nohy vedle sebe = šířková dimenze, krok vpřed = hloubková dimenze, zvedání kráčejících nohou výšková dimenze). To znamená, že akt chůze mohu schematicky nakreslit třemi plnými čarami souřadnic.

Zbývá ještě uvést následující úvahu, abychom mohli dospět k něčemu mimořádně důležitému:

Jediným plně zřetelným předmětem našeho bdělého vědomí je v podstatě jen to, co je dáno naším životem představ.

To, co je dáno naším citovým životem, to již do našeho vědomí nevstupuje tak zřetelně, s takovou jasností. V dalším průběhu těchto úvah ještě uvidíme, že city nemají ve vědomí větší intenzitu, než sny. Sny jsou ovšem našemu vědomí reprodukovány plně vědomým životem představ, takže vlastně vstupují do vědomí jako jasné představy. Obdobně i city jsou bdělému vědomí reprodukovány představami, které je vyjadřují. Samotné city tedy mají ve vědomí jen šerou intenzitu snového života, jsou však prostřednictvím představ činěny ve vědomí zřetelnými.

Zcela v podvědomí zůstávají v podstatě jen impulsy a akty naší vůle.

Nuže, čemu vlastně vděčíme za to, že o své vůli vůbec něco víme.

O samotné vůli, pokud jde o její podstatu, ve svém obvyklém poznání nevíme celkem vůbec nic. To budiž, chtěl bych říci, také doloženo například v psychologii Theodora Ziehen, který ve své „Fyziologické psychologii“ nemluví v podstatě o ničem jiném, než pouze a jen o životě představ.

(poznámka překladatele: Theodor Ziehen 1862-1950, psycholog.)

Skutečnost, kterou jsem vám tu právě předvedl, že citový život je vázán na rytmický organismus, odkud vyzařuje do života představ, naznačuje Theodor Ziehen velmi abstraktně: „My, jako psychologové, vlastně můžeme sledovat pouze život představ, v němž nalézáme některé představy s citovým zabarvením.“

Takto ovšem, dle Ziehena, by byly city jaksi jen vlastností představ. Podobné iluze pocházejí odtud, že učený psycholog vlastní lidskou organizaci vlastně vůbec nechápe, neboť se chová tak, jak jsem vám to právě vylíčil, nikoliv tak jak to předpokládá Ziehen. Protože jsou city vázány na polovědomý rytmický organismus, zůstávají v jakémisi polovědomém stavu snu také v pozadí odpovídajících představ.

Úplně v nevědomí zůstává podstata volních aktů, o kterých se učení psychologové zpravidla už ani nezmiňují. Čteme-li zvláštní vývody Theodora Ziehena o činnosti volní, nahlédneme, že pozorovací schopnosti těchto psychologů vnitřní činnost vůle zcela uniká. My tu později dospějeme tak daleko, že si budeme moci říci, jaká vůle vlastně je.

Předmětem našeho pozorování obvykle není nic jiného, než výsledný vnější projev volního aktu. Vnitřní podstatu volního aktu neznáme, takže nevíme co se děje, když volní impuls pohybuje například naší paží. To jediné co pozorujeme, je pohybující se paže. Uvědomujeme si jen tuto pozdější vnější skutečnost, kterou vnímáme jako představu. Protože akty naší vůle doprovázíme představami, můžeme pozorovat alespoň tyto projevy vůle, nikoliv samotnou vůli. Vůle je nám ve skutečnosti prostředkována organickou výměnou látek a s ní související soustavou končetin. To znamená, že duševnímu volnímu aktu tělesně odpovídá soustava údů a výměny látek, jejíž činnost se v podstatě odehrává nevědomě, která nám však přesto prostřednictvím chůze odhalila trojrozměrnost. Trojrozměrnost tedy, vzhledem ke způsobu své realizace, vlastně nemůže být předmětem obvyklého poznání (empirického a matematického). Jak jsme si ukázali a jak ještě uvidíme, odhalit trojrozměrnost můžeme jen tehdy, pokud jme s to pohlížet do našeho volního života se stejnou jasností, s jakou si uvědomujeme náš život představ.

Takovou schopnost však nemá naše obvyklé poznání, ale, jak ještě uvidíme, jen poznání duchovně-vědecké, od kterého jsme se již dověděli, že reálné, byť podvědomé prožívání trojrozměrnosti spočívá na celkové součinnosti člověka, na všem, co žije v jeho soustavě končetin a výměny látek.

A co se pak s trojrozměrností děje dál?

Volní soustavou končetin je trojrozměrnost vyzvednuta z podvědomí do polovědomí v oblasti rytmické, kde je z ní plně reálně prožívána jen dvojrozměrnost (překřížením a kroužením paží uvolněných ze soustavy končetin), zatímco třetí výšková dimenze se tu stává pouhou abstraktní čárou. V organizaci nervově-smyslové, se abstraktními čarami stávají dvě dimenze, výšková a šířková. V hlavě, jako orgánu našeho obvyklého poznání, mohou být tyto dvě dimenze už jen myšleny rozumem, mohou být vyjádřeny jen abstraktně rozumově. Pouze třetí hloubkovou dimenzi tu můžeme prožívat plně reálně, pouze o ni máme v hlavě, chtěl bych říci, ještě slabé reálné vědomí. A právě jen tím, že máme v hlavě toto slabé vědomí hloubkové dimenze, jsme vůbec s to i v obvyklém vědomí ještě něco vědět o realitě dimenzí. Kdyby se i tato hloubková dimenze, kterou vlastně můžeme řádně studovat jen při aktu vidění, stala skrze některou naši tělesnou organizaci rovněž abstraktní, pak by nám ze tří reálných dimenzí zůstaly jen tři abstraktní čáry. Pak bychom již neměli možnost přijít na to, že tyto tři abstraktní čáry vůbec nějak souvisí s realitou. Zde tedy můžete vidět, jak v lidské organizaci dochází k zabstraktňování reality následkem tělesného konání samotného člověka.

Mimo jiné jsem uvedeným poukázal také na něco, co je zcela nereálným způsobem prezentováno Kantem. Kant totiž praví, že prostor se svými třemi dimenzemi je v lidské organizaci již předem přítomen.

(poznámka překladatele: Immanuel Kant 1724.1804: „Kritika čistého rozumu“, část „O prostoru“, 2. vyd. 1787.)

Lidská organizace prý tyto své subjektivní zážitky s trojrozměrností přenáší také na vnější prostor.

(poznámka zmp: Kantova iluze trojrozměrného prostoru přetrvává „vědecky“ až do dnešních časů. Ověřme si její pravdivost tím, že si prostor představíme jako relativně prázdnou kouli, neobsahující žádné objekty. Nic tu tedy není vysoké, široké či hluboké, nic tu není blízké či vzdálené. Nikde tu není vpravo či vlevo, nahoře ani dole, vpředu či vzadu. Do všech stran se tu budeme moci orientovat jen v duchu jediné dimenze, šířkové, jako při R. Steinerem zmíněném kroužení paží a rukou. To znamená, že tak jako rukama vykroužená plocha kruhu není dvojrozměrná, tak ani objem kulovitého prostoru není trojrozměrný, jak se dnes rádooby vědecky tvrdí. Obojí je všestranně - plošně či kulovitě - jednorozměrné, v duchu jediné míry poloměru.)

Nuže, jak Kant ke své jednostrannosti vůbec dospěl?

Kant dospěl k jednostrannosti, protože nevěděl, že to, co skrze nervově-smyslovou organizaci prožíváme jen lehkým naznačením zbytku reálné hloubkové dimenze, co si však vykládáme zpravidla jen abstraktně, to je v podvědomí prožíváno plně reálně. Je-li to reálné z podvědomí vynášeno do vědomí, ztrácí to postupně něco ze své plné reálnosti, až se to stane zcela abstraktním, s výjimkou onoho malého zbytku plnosti hloubkové dimenze při zaostřování pohledu našich očí.

Trojrozměrnost prožíváme skrze svoji vlastní lidskou organizaci (Tedy nikoliv skrze prostor) Plně reálně existuje jen ve volní duševní soustavě, již fyziologicky odpovídá soustava končetin a výměny látek. Pro dnes obvyklé vědomí je trojrozměrnost v podstatě nedostupná. Postupně šiji však uvědomujeme alespoň abstraktně, pomocí mate- maticko-geometrických prostorových konstrukcí.

Nuže, uvedeným jsem vám chtěl nejdříve ukázat příklad metody, jak se duchovní věda může zabývat lidskou činností. Duchovní věda nezůstává stát u abstrakcí prostoru a času či u apriornosti v Kantově smyslu. Duchovní věda se skutečně zabývá konkrétním člověkem, čímž dospívá k poznání, jak je tomu vlastně s realitou v člověku.

Chtěl jsem vám podat právě tento příklad vlastního významu prostoru, který budu ještě dál rozvádět a který nás zavede po všech stránkách do přesnějšího poznání podstaty matematickosti. O tom dál až zítra.